

BİBLİYOGRAFYA :

A. F., *Celâl Nûri Bey'in Mesâil-i Fikriyyesi-ne Bir Atf-ı Nazar*, İstanbul 1329; *Bin Üç Yüz Sene-i Mâliyyesine Mahsus Musavver Nev-sâl-i Osmânî*, İstanbul 1329, s. 32; Server Bedî [Peyami Safa], *Zavallı Celâl Nûri Bey*, İstanbul 1329; a.m.f., *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul 1958, s. 42-45; Haydar Kemal, *Târîh-i İstikbâl Münasebetiyle Celâl Nûri Bey*, İstanbul 1331; Ahmed Hilmi, *Huzûr-ı Akl u Fende Mad-diyyûn Meslek-i Dalâleti*, İstanbul 1332, tür.yer.; Ahmed Sâki (Giridi), *Celâl Nûri Bey ve Cezrî Fikirleri*, İstanbul 1338; L. Lvonian, *The Turkish Press-Selections from Turkish Press Showing Events and Opinions 1925-1932*, Athens 1932, s. 88-92, 132-139; A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm*, İstanbul 1965, s. 12-15; Sami N. Özerdim, "Celal Nuri İleri ve Dilimiz", *Dilçilere Say-gı*, Ankara 1966, s. 329-347; Süleyman Hayri Bo-lay, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi*, Ankara, ts., s. 163-183; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihde Gördüklerim ve Geçir-diklerim*, İstanbul 1970, II, 118, 119, 144, 212; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966 — 2.bs. 1979, s. 392-401; M. Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, s. 357-374; Bilâl N. Şimşir, *Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi*, Ankara 1981, I, 207-208; a.m.f., *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985, s. 180; Fethi Te-vetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1988, s. 120, 125, 149, 156, 168, 174; Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Ankara 1988, s. 134; Mehmet Akgün, *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Ankara 1988, s. 345-378; Yücel Özkaya, *Millî Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara 1989, s. 36; Recep Duy-maz, *Celâl Nuri İleri ve Âti Gazetesi* (doktora tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., "İleri, Celâl Nuri", *TDEA*, IV, 359-360; Ferid, "Târîh-i İstikbal-Celâl Nuri Bey", *SR*, XI/ 283 (30 Kânunusâni 1329), s. 358-361; Fâik Âli, "Muhibb-i Necibim Celâl Nûri'ye", *Âti*, sy. 96, İstanbul 6 Nisan 1334/1918; Hüseyin Rahmi Gürpınar, "Celâl Nûri", a.e., sy. 100 (10 Nisan 1334/1918), s. 1, 2; Naci Fikret, "Celâl Nûri Beyefendiye", *Edebiyyât-ı Umûmiyye*, IV/88, İstanbul 5 Teşrinievvel 1918, s. 1044-1045; Aka Gündüz, "Celâl Nûri'nin İki Asil Hatırası", *Tan*, sy. 1178, İstanbul 9 İkincişehirin 1938; Suphi Nuri İleri, "Gazetecilik Hatıraları-m", *Yeni Adam*, sy. 364-406, İstanbul 18 İlkânun 1941 - 8 İkincişehirin 1942, tür.yer.; Cemil Meriç, "Celâl Nuri'nin Türk İnkılâbı 1-2", *77*, sy. 9-10 (1984), s. 55-62; Rasih Nuri İleri, "Sup-hi Nuri İleri", a.e., sy. 22 (1985), s. 12-17; Göv-sa, *Türk Meşhurları*, s. 80-81; Günay Alpay, "İleri, Djelâl Nûri", *El²* (İng.), III, 1117-1118.

RECEP DUYMAZ

CELÂL SAHİR EROZAN

(1883-1935)

Servet-i Fünûn ve II. Meşrutiyet devri
şair ve yazarı.

29 Eylül 1883'te İstanbul Aksaray'da doğdu. Babası II. Abdülhamid devri ku-mandanlarından Botgoriçeli İsmail Hak-kı Paşa, annesi İran'da Sünnî harekâtın-

da önemli rol oynayan ve III. Ahmed ta-rafından kendisine Şirvan hanlığı veri-len Hacı Dâvud Han sülâlesinden Fehî-me Nûzhet Hanım'dır.

Numûne-i Terakkî Mektebi ve Dâvud Paşa Rüşdiyesi'nden sonra Vefa idâdî-si'ni bitirdi, iki yıl Mekteb-i Hukuk'a de-vam ettiyse de buradan mezun olama-dı. 1903'te Hariciye Nezâreti'nde kâtip-likle memuriyet hayatına başladı. Daha sonra Mercan ve Kabataş idâdîleriyle İs-tanbul Lisesi'nde, Mekteb-i Sultânî'de (Galatasaray Lisesi), İstanbul Muallim Mek-tebi'nde kitâbet (kompozisyon), edebiyat ve Fransızca hocalığı yaptı. Mütareke dev-rinde komisyonculuk ve ticaretle meşgul oldu (1917-1918). Barut Şirketi komiseri olarak çalıştı. Atatürk'ün isteğiyle Bü-yük Millet Meclisi'nin III. dönemi sonla-rından ölümüne kadar (1928-1935) Zon-guldak mebusluğu yaptı. Bu arada yeni Türk alfabesinin tesbiti için kurulan he-yete girdi. Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) başkan vekilliğinde de bulundu. Zayıf bünyeli olan ve sık sık hastalanan Celâl Sahir, son zamanlarda tutulduğu akciğer kanserinden 16 Ka-sım 1935'te Kadıköy'deki evinde öldü. Mezarı Bakırköy Kabristanı'ndadır.

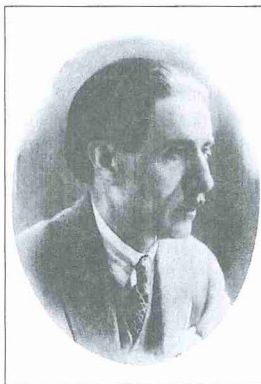
Celâl Sahir'in şiirle ilgisi çocuk yaşla-rında başlar. Güzel şiir okuma ve hita-bet kabiliyeti daha dokuz on yaşlarında iken mektep merasimlerinde ön plana çıkmasına vesile oldu. Bu şöhreti ona, çocuk yaşta II. Abdülhamid'in huzurun-da da şiir okuma ve ondan bir liyakat nişanıyla nakdî mükâfat alma fırsatını verdi. Bir divan oluşturacak kadar şiir-leri bulunan annesinin de tesiriyle 1899'dan itibaren ilk şiirleri *İrtikâ*, *Ma'lûmat*, *Musavver Fen* ve *Edeb*, *Pul* ve *Lisan* gibi devrin tanınmış dergilerinde yayımlanmaya başlandı. Şiir ve nesir yazıla-rında devrin modasına uyarak Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Velhan, Şârik gibi

âhenkli ve alegorik takma adlar kullandı. Henüz on altı yaşında iken ismine "Sahir" adını da ekleyerek ve grubun en genç şairi olarak Servet-i Fünûn'da şiir-leri neşredilmeye başlandı. Meşrutiyet'in ilânından sonra *Seyyâre* ve *Demet* der-gilerini yayımladı. 1909'da Fecr-i Âtî adı verilen edebî topluluk onun başkanlı-ğında kuruldu.

Celâl Sahir 1909'dan itibaren "yeni li-san" hareketine, bu akımı müdafaa eden yazılarıyla, şiirindeki nisbî dil sadeleşme-siyle, hatta aruzdan heceye geçmek su-retiyle katıldı. Türk Ocakları, Türk Der-neği, Piyer Loti Derneği gibi Türkçü ve vatanperver derneklere girdi; Sultanah-met'teki evini Türk Derneği'ne lokal ola-rak tahsis etti. Derneğin yayın organı olan *Bilgi Mecmuası*'nı çıkardı. Türk Ocakları'nın 1931'de kapatılmasına ka-dar faal bir üye olarak çalışmalarını sür-dürdü. Bu yıllarda *Musavver Muhîr*, *Süs*, *Yeni Kitap*, *Edeb*, *Mehâsin*, *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* gibi dergilerde şiir ve makaleler yayımlamaya devam etti.

Edebiyat tarihlerine Servet-i Fünûn şairi olarak geçen Celâl Sahir'in bu toplulukla ilgisi, dağılmış yıllarına yakın bir zamanda (1899) aralarına katılmaktan ibaret kalmıştır. Onun Türk şiirinde bü-yük bir iz bırakmadan unutulmuş olma-sını, Servet-i Fünûn da dahil olmak üze-re hemen her edebî devreye ve her nes-le ayak uydurmaya çalışması, yeni bir çı-ğır açmak yerine başlamış olan edebî hareketlere katılan vasat bir şair olma-sıyla izah etmek mümkündür. Hemen bütün biyografilerinde kadın ve aşk şai-ri, buna bağlı olarak feminist bir yazar olarak takdim edilen Celâl Sahir'in şiir-leri tema olarak incelendiğinde kadın ve aşka dair kanaatleri doğrularsa da feministliği hakkındaki hüküm yerinde değildir. Birçok yazısında kadın hakları-nı savunmuş, ancak bu hakların bazı ka-ideler ve şartlar altında içtimâî bünye-mizi sarsıntıya uğratmayacak şekilde el-de edilmesini istemiştir.

Celâl Sahir'in şiirlerinde kadına karşı aşırı hissi (gerek platonik, gerekse erotik anlamda) temayülleri, babasının ve an-nesinin ayrılarak yeniden evlilik yapma-ları, kendisinin çok otoriter olan anne-siyle beraber kalması, hatta ancak bu annenin manevralarıyla üç defa evlilik yapmış olmasıyla açıklanabilir. Kadın ve aşk şiirlerindeki marazî temayüller de aynı faraziye'yi düşündürür. Bu tip şiir-lerinin dışında, bilhassa Meşrutiyet'ten

Celâl Sahir
Erozan

sonra çoğu Mehmed Emin'in (Yurdakul) şiirlerini taklit seviyesinde bazı millî temaları işlemişse de bunlar sadece birkaç şiirine inhisar eder. Bununla beraber çağdaşları aşk şiirlerini fazla değerli bulmamışlar, yeni lisan konusunda, Türkçülük akımına katılmasında ve hece vezniyle hissî şiirler yazmasında Türk edebiyatı için önemli bir rol oynadığına kani olmuşlardır.

Eserleri. *Kardeş Sesi* (şiir, İstanbul 1324/1908); *Beyaz Gölgele* (şiirler, İstanbul 1325); *Buhran* (şiirler-mensüreler, İstanbul 1325); *Siyah Kitap* (şiirler-mensüreler, İstanbul 1328); *Simon* (Eugène Brieux'den trc. tiyatro, İstanbul 1329); *Kırâat-i Edebiyye* (F. Köprülü ile, I-III, İstanbul 1328-1330); *Müntehab Çocuk Şiirleri* (Mehmed Âsım [Us] ile, I-III, İstanbul 1334-1335); *İstanbul İçin Mebus Namzedlerim* (hiciv şiirleri, İstanbul 1335, Hakkı Nâşir adıyla); *Resimli Ay İmlâ Lugatı* (İstanbul 1928). Ayrıca 1920-1921 yıllarında, eski Fecr-i Âtî şairleriyle diğerlerinin şiir ve yazılarını ihtiva eden antoloji mahiyetinde *Birinci Kitap*, *İkinci Kitap*... adlarını taşıyan sekiz kitap yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 221-222; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 930-939; Kenan Ak-yüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi* (1860-1923), Ankara 1953 — (4. bs.), İstanbul 1986, s. 432-460; Samed Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul 1969, s. 59-62; Avni Başman, "Celâl Sâhir", *İA*, III, 47-48; Mustafa Nihat Özön, "Celâl Sâhir Erozan", *AA*, II, 588.

M. ORHAN OKAY

CELÂLÂBÂD

(جلال آباد)

Afganistan'da
Nengrehar eyaletinin
merkezi olan şehir.

Kâbil'in yaklaşık 117 km. doğusunda ve Pakistan sınırına yakın bir yerde bulunan şehir, 1570'te Bâbürlü Hükümdarı Celâleddin Ekber Şah tarafından kurulmuş ve onun adına nisbetle Celâlâbâd ismini almıştır.

Kurulduğu mevki bakımından en büyük özelliği, Hayber Geçidi'ne varmadan önce önemli bir konaklama ve toplanma merkezi oluşudur. Hayber Geçidi'ne varabilmek veya oradan geçebilmek için mutlaka elde bulundurulması gereken stratejik önemi büyük bir merkezdir. Nitekim İran Şahı Nâdir Şah (1736-1747)

Hindistan üzerine yaptığı seferler sırasında öncelikle bu şehri ele geçirmiş, ardından da Hayber Geçidi'ne doğru ilerlemiştir. Daha sonra stratejik mevki sebebiyle İngilizler buraya büyük önem vermişlerdir. İngilizler hâkimiyetlerini Afganistan'a yaymak, aynı zamanda kuzeyden gelecek tehlikelere karşı Hindistan sömürgesini koruyabilmek için Celâlâbâd'ı daima ellerinde tutmak istemişlerdir. 1839-1842 ve 1878-1880'de Afganistan'ı işgalleri sırasında bu şehri askerî bir üs olarak kullanmışlardır. Afgan hanlarının kışlağı olan Celâlâbâd, geçmişte olduğu gibi bugün de Afganistan'da stratejik önemi büyük olan bir şehirdir. Nitekim Ruslar'ın çekilmesinden sonra Afgan mücahitleri ilk iş olarak bu şehri almayı planlamışlardır. Bunun diğer bir sebebi de şehrin Kâbil'e ulaşan veya burayı kontrol eden bir mevkiye bulunmasıdır.

Celâlâbâd sadece askerî bakımdan değil aynı zamanda ticarî yönden de önemli bir transit merkezidir ve Orta Asya Türk ülkeleriyle Hindistan arasındaki ticaretin transit yolu üzerinde bulunmaktadı. Burası ayrıca tarihi İpek yolu ticareti için de önemli bir mevkiye sahipti. Celâlâbâd bu canlı ticarî hayat dolayısıyla iktisadî bakımdan zengin bir şehir olmuştur. Celâlâbâd'ın ticarî geliri bu şehirde yaşayan insanların sosyal hayatları üzerinde de olumlu bir tesir yapmıştır. Böylece birçok mektep, medrese, cami ve mescidiyle bir İslâm şehri olarak temayüz etmiştir. Celâlâbâd bugün de bu vasıflarını önemli ölçüde korumaktadır. Nüfusu 57.824 (1982 tah.) olup halkın çoğunluğunu Peştular oluşturur. 1919'da Celâlâbâd yakınlarında öldürülen Afganistan Hükümdarı Habîbullah Han ile oğlu ve halefi Emânullah Han'ın mezarları da buradadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Bayur, *Hindistan Tarihi*, III, 8, 267-270, 451, 530-533; A. Fletcher, *Afghanistan, Highway of Conquest*, New York 1966, s. 115, 132, 183; V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford 1969; Mac Munn, *Afghanistan From Darius to Amanullah*, Quetta 1979, s. 15, 16, 132, 143, 147, 152, 174, 268; Muhammed Abdülkâdir Ahmed, *el-Müslimân fi Afğânistân*, Peşâver 1404/1984, s. 23; Mehmet Saray, *Afghanistan ve Türkler*, İstanbul 1987, s. 90-93; *The Far East and Australasia*, London 1987, s. 162; J. S. Cotton, "Celâlâbâd", *İA*, III, 49; M. Longworth Dames — Abdülvehhâb Tarzi, "Efganistan", a.e., IV, 135, 165, 170-171; C. E. Bosworth, "Djalâlâbâd", *EI² Suppl.* (İng.), s. 237-238.

MEHMET SARAY

CELÂLEDDİN AĞA, Mehmed

(ö. 1863)

Osmanlı Devleti'nin
son yeniçeri ağası.

Yeniçeri Ocağı'ndan yetişti. Saksoncu-başı, zağarcıbaşı, 1825'te kul kethüdâsı ve aynı yıl içinde yeniçeri ağası oldu. Yeniçeri Ocağı'nın iyice bozulduğu ve mutlaka ortadan kaldırılması gerektiği hususunda devrin padişahı II. Mahmud'la aynı fikirdeydi. Ocağın ilgası hazırlıkları gizlice onun zamanında da devam etti. Özellikle ocaktan yana olan zâbitler yaavaş yaavaş görevlerinden uzaklaştırıldı.

Celâleddin Ağa, Nizâm-ı Cedîd tarzında teşkilî kararlaştırılan, fakat neferleri Yeniçeri Ocağı bölüklerinden seçilen Eş-kinci Ocağı'nın kurulmasıyla bizzat ilgilendi. 15 Haziran 1826 tarihinde başlayan son yeniçeri ayaklanması sırasında öldürüleceği korkusuyla Süleymaniye Camii civarında bir evde saklanmak zorunda kaldı. Gerçekten de bazı zorbalara ağayı öldürmek için gece yarısı bu eve baskın yapmışlarsa da o sırada kendisinin abdesthanede bulunması hayatını kurtardı (Cevdet, XII, 154). Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinden sonra kendisine teklif edilen vezirlik ve seraskerlik görevini zamanın kritik olmasından dolayı kabul etmedi. Büyük mirâhurluk pâyesiyle dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı, daha sonra başbâki kulluğu ve Gemlik kereste nâzirliği görevlerinde bulundu. 1834'te emekliye ayrıldı; uzun bir emeklilik hayatından sonra İstanbul'da öldü.

BİBLİYOGRAFYA:

Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293, s. 13-15, 64-65, 71-72, 92, 109, 116; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, IV, 76; Cevdet, *Tarih*, XII, 147-148, 154, 169, 170; *Sicill-i Osmânî*, II, 81; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 524, 530-531, 535, 545.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

CELÂLEDDİN ÂRİF

(1875-1930)

Türk siyaset adamı ve hukukçu.

19 Ocak 1875'te Erzurum'da doğdu. Hukukçu ve yazar Mehmed Ârif'in oğludur. Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nden sonra İstanbul'daki Mekteb-i Sultânî'de (Galatasaray Lisesi) okudu. 1895'te liseyi bitirince Paris'e gitti ve burada hukuk tahsili yaptı. 1901'de Mısır'a giderek Ka-